

Oskara Kalpaka Liepājas 15. vidusskola

**Jauniešu līdzdalības un atbildības
kopsakarības sociāli atbildīgas
uzņēmējdarbības veicināšanā**
Zinātniski pētnieciskais darbs ekonomikā

Darba autors:

Normunds Deglavs

12.m klase

Darba vadītāja:

Sociālo zinību skolotāja

Sanita Cipriķe

Oskara Kalpaka Liepājas 15. vidusskola

Liepāja, 2017

Anotācija

Zinātniski pētnieciskā darba temats: „Jauniešu līdzdalības un atbildības kopsakarības sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā”

Darba mērķis – Izpētīt jauniešu sociālās un sabiedriskās līdzdalības un atbildības faktorus sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā.

Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti šādi **darba uzdevumi**:

1. izpētīt sociālās atbildības un sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības jēdzienu būtību;
2. analizēt jauniešu atbildības un līdzdalības faktoru kopsakarības sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanas procesā;
3. apkopot secinājumus un izstrādāt priekšlikumus par jauniešu līdzdalības un atbildības faktoru kopsakarībām sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā.

Pētījuma hipotēze: Jauniešu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību veicina jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kā arī atbildības faktors

Pētījumam tika izmantotas šādas **zinātniski pētnieciskās darba metodes**:

1. **teorētiskās izpētes metodes** – zinātniskās literatūras un regulējošo normatīvo dokumentu analīze;
1. **empīriskās izpētes metodes:** datu ieguves metodes – intervijas un skolēnu aptaujas; datu apstrādes un analīzes metodes – kvantitatīvo (datu grafiska attēlošana, datu analīze, izmantojot lietotni MS Excel) un kvalitatīvo datu interpretācija.

Pirmajā nodaļā darba autors pēta un analizē sociālās atbildības teorētiskos aspektus, sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības īstenošanas iespējas un piemērus, un jauniešu sabiedrisko un sociālo līdzdalību.

Otrajā nodaļā ir veikts praktiskais darbs, kurā pētītas jauniešu līdzdalības un atbildības kopsakarības ar sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības īstenošanu.

Galvenie pētījuma rezultāti: pamatojoties uz teorētisko izpēti un īstenojot darbības pētījumu, ir apstiprinājusies pētījumā izvirzītā hipotēze: jauniešu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību veicina jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kā arī atbildības faktors. Taču ir jāatzīst arī, ka ir būtiski īstenot pedagoģiskās metodes, lai rosinātu lielāku skolēnu līdzdalību sabiedriskās un sociālās aktivitātēs, tā sekmējot transversālu prasmju kopuma apguvi, kuras nepieciešamas uzņēmējiem raksturīgas domāšanas un attieksmes attīstīšanai.

Zinātniski pētnieciskā darba teorētisko pamatojumu veido Bouguila, S., Piketty, T., Wray-Lake, L., Römpczyk, E Syvertsen, A., Thaler, R. H. teorētiskās atziņas. Pētījums ir unikāls, jo akcentē sociālās uzņēmējdarbības veicināšanas nepieciešamību jau skolas laikā, kā arī uzsver sociālās un sabiedriskās līdzdalības un atbildības nozīmīgumu.

Darba struktūra: sastāv no ievada, 4 nodaļām un 4 apakšnodaļām. Pētījumā izvirzīti 9 secinājumi un izstrādāti 2 priekšlikumi. Darbā ievietotas 4 tabulas. Veikta 29 zinātniskās literatūras un informācijas avotu analīze.

Darba apjoms: 28 lappuses.

Atslēgas vārdi: atbildība, jaunieši, līdzdalība, sociāli atbildīga uzņēmējdarbība

Abstract

The theme of the research: „Interrelationship of youth’s participation and responsibility with socially responsible entrepreneurship”

Aim of the research – To research the factors of responsibility and participation in the process of implementing socially responsible entrepreneurship.

In order to achieve the aim **following tasks were set:**

1. to understand the prerequisites for socially responsible entrepreneurship;
2. to analyse the interrelationship of responsibility and participation factors as the prerequisites socially responsible entrepreneurship;
3. To draw relevant conclusions and develop proposals.

Hypothesis - Youths social and public participation, as well as responsibility factors are the prerequisites for youth to practice socially responsible entrepreneurship

Study contains following **scientific research methods:**

1. **Theoretical research methods** – the analysis of scientific literature and normative document regulation;
2. **Empirical research methods:** data gathering methods –survey; data processing and analysis methods - quantitative (data graphical presentation, data analysis using MS Excel).

The first chapter contains the theoretical analysis of socially responsible entrepreneurship.

The second chapter contains the practical part of the research – to find the interrelationship between participation, responsibility of youth and socially responsible entrepreneurship.

The main results of the research: based on the theoretical study and practical research, the hypothesis of the research has been confirmed: youth’s social participation as well as sense of responsibility do contribute to desire to practise socially responsible entrepreneurship. However, it is important to realize teaching methods, to promote participation in social activities.

Theoretical background materials of the scientific research is provided by Bouguila, S. Römpezyk, E., Syvertsen, A., Thaler, R. H., Piketty, T., Wray-Lake, L. The research is unique, as it highlights the necessity of socially responsible entrepreneurship to be touched at school and importance of social participation and responsibility.

The research contains: introduction, 4 chapters and 4 subchapters. Research has 9 main findings and 2 proposals. Study contains 4 tables and 28 scientific literature and different source analysis.

Research contains: 29 pages

Key words: responsibility, youth, participation, socially responsible entrepreneurship

Saturs

Anotācija	2
Abstract	4
Ievads	7
1. Sociālā atbildība.....	10
2. Sociāli atbildīga uzņēmējdarbība.....	11
2.1 Uzņēmējdarbības veidi un formas	12
2.2.Sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības piemēri Latvijā.....	12
3. Jauniešu sabiedriskās un sociālās līdzdalības kopsakarības ar uzņēmējdarbības prasmju apgūšanu.....	14
4.Jauniešu līdzdalības un atbildības faktors sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā- praktisko aspektu analīze	17
4.1 Skolēnu vērtējums ar jauniešu līdzdalības un atbildības kopsakarībām.....	17
4.2.Skolēnu mācību uzņēmumu pārstāvju vērtējums par sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības nepieciešamību.....	21
Secinājumi	25
Priekšlikumi:.....	26
Izmantotie informācijas avoti.....	26
Pielikums	29

Ievads

Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) 2014.gadā veiktajā analītiskajā publikācijā „Jaunieši Latvijā” apkopotajos statistiskos datus par jauniešiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem, ir uzsvērts, ka “salīdzinot ar 2005. gadu, vismaz uz pusi ir samazinājies jauniešu skaits 15–17 gadu vecumā. 18 gadus vecu jauniešu skaits sasniedz 52% no 2005. gada līmeņa. Tas liecina, ka pēc dažiem gadiem var sarukt ekonomiski aktīvo jauniešu skaits un vēl tālākā nākotnē pasliktināsies iedzīvotāju dabiskā pieauguma rādītāji”(Centrālā statistikas pārvalde, 2014).

Izglītības un zinātnes ministrijas valsts sekretāre Sanda Liepiņa 2013.gadā ir akcentējusi, ka „visticamāk 2030. gadā Latvijas sabiedrība būtiski atšķirsies no tās, kas šeit dzīvo šobrīd – valstī dzīvos aptuveni 2 miljoni iedzīvotāju, vairums būs vecāki par 45 gadiem, bet jau 2020. gadā pensijas vecuma cilvēku būs vairāk nekā bērnu un jauniešu vecumā līdz 18 gadiem.” – šis, tuvākās nākotnes, konstatējums Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030. gadam jauniešus liek uzlūkot kā īpaši nozīmīgu mūsu sabiedrības grupu” (Izglītības un zinātnes ministrija, 2013).

Protams, lai kļūtu par nozīmīgu sabiedrības daļu, ikvienam jauniešim ir jāatrod sava īstā nodarbošanās. Jaunieši, kas nākotnē kļūs par uzņēmējiem, saskarsies ar arvien pieaugošu uzņēmējdarbības īstenošanu globalizācijas apstākļos. Tādēļ ikvienam jauniešim ir jāapzinās, ka „pasaules mēroga problēmas lielā mērā attiecas arī uz Eiropas jauniešiem, piemēram, pamattiesību pārkāpumi, ekonomiskā nevienlīdzība un vides degradācija. Ir jāpauž solidaritāte ar pārējo pasauli, cīnoties pret diskrimināciju, palīdzot citiem un rūpējoties par vidi” (Eiropas Kopienų komisija 2009, 10). Taču vienlīdz būtiskas ir arī vietēja mēroga problēmas, jo uzņēmēji ir atbildīgi ne tikai par savu uzņēmumu, darbiniekiem, bet ir arī vietējās sabiedrības pārstāvji un veidotāji. Šī atbildība izpaužas gan maksājot nodokļus, tādējādi rūpējoties par veselības aprūpi, izglītību, valsts pārvaldi, utt., kā arī, iespējams, īstenojot tik ļoti nepieciešamo sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību. Psihiatrs un filozofs, analītiskās psiholoģijas skolas dibinātājs Karls Gustavs Jungs ir uzsvēris: „kas ir nepieciešams sabiedrībai kopumā, ir nepieciešams arī ikvienam indivīdam, jo sabiedrība sastāv no indivīdiem” (Jung, 1999, 156). Tādējādi uzņēmējam, īstenojot sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību, ir nozīmīgi ne tikai sniegt atbalstu, bet arī saņemt sabiedrības atbalstu uzņēmējdarbībai. Apzinoties tēmas aktualitāti, pētījuma autors vēlējas izpētīt jauniešu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību.

Pētījuma tēma ir: “Jauniešu līdzdalības un atbildības faktoru kopsakarības sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā”.

Pētījuma objekts: jauniešu līdzdalības un atbildības faktoru kopsakarības.

Pētījuma priekšmets: jauniešu līdzdalība un atbildība.

Pētījuma hipotēze: Jauniešu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību veicināšanā jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kā arī atbildības faktors.

Pētījuma mērķis: Izpētīt jauniešu sociālās un sabiedriskās līdzdalības un atbildības faktoru kopsakarības sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā.

Pētījuma uzdevumi:

- 1.izpētīt sociālās atbildības un sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības jēdzienu būtību;
- 2.analizēt jauniešu atbildības un līdzdalības faktoru kopsakarības sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanas procesā;
- 3.apkopot secinājumus un izstrādāt priekšlikumus par jauniešu līdzdalības un atbildības faktoru kopsakarībām sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā.

Pētāmai jautājumums:

- 1.Vai ir iespējams veicināt izpratni par sociālās atbildības nepieciešamību nākotnes uzņēmējiem jau skolas laikā?

Pētījums veikts laika posmā no 2016. gada novembra līdz 2017. gada janvārim.

Pētījumā izmantotās metodes:

1. teorētiskās izpētes metodes – literatūras, normatīvo dokumentu, Latvijas Republikas attiecīgo regulējumu analīze;
2. empīriskās izpētes metodes: datu ieguves metodes – intervijas un skolēnu aptaujas; datu apstrādes un analīzes metodes –kvantitatīvo (datu grafiska attēlošana, datu analīze, izmantojot lietotni MS Excel) un kvalitatīvo datu interpretācija.

Pētījuma bāze: pētījuma bāzi veido viena Liepājas vispārizglītojošā mācību iestāde, kurā tika veikta 100 respondentu izlase no ģenerālkopas-203 skolēniem. Respondentu vecums ir 15-18 gadi.

Pētījuma struktūra. Darbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, 4 apakšnodaļām, 9 secinājumiem, 2 priekšlikumiem, veikta 26 zinātniskās literatūras un informācijas avotu analīze. Darbā ir 4 tabulas.

Pētījuma zinātniskā novitāte, nozīmība un praktiskais pielietojums:

1. noteiktas jauniešu līdzdalības un atbildības faktoru kopsakarības sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā;
2. identificēta jauniešu vēlme īstenot sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību;
3. ar veiktā pētījuma rezultātiem ir tikuši iepazīstināti Kurzemes Biznesa inku pārstāvji, vairāki Liepājas pilsētas uzņēmēji - Jānis Vilnītis, Linda Matisone un Artis Daugins -, klašu audzinātāji un dažādu mācību priekšmetu, piemēram, sociālo zinību

un ekonomikas skolotāji, kā arī pētījums iesniegts lielākajiem Latvijas uzņēmumiem:
‘‘Latvijas valsts meži’’, ‘‘Latvijas gāze’’ un ‘‘4finance’’.

1. Sociālā atbildība

Lai izvērtētu sociālās atbildības jēdzienu, nozīmīgi ir izprast atbildību un tās izpausmes mūsdienu pasaulē. “Atbildību var definēt kā rīcības sekas. Atbildība nosaka/virza cilvēka rīcību” (Oshana, 1997). Tā viennozīmīgi ir cilvēka darbību regulējoša forma. Tā tiek pausta caur attieksmi pret sevi, citiem un visu sabiedrību kopumā. “Atbildībai ir daudzveidīgas izpausmes formas, piemēram, morālā, tiesiskā un ekonomiskā atbildība, kā arī vairāki līmeņi:

- augsts atbildības līmenis: atbildība ir kļuvusi par personības īpašību;
- vidējs atbildības līmenis: cilvēks uzņemas atbildību par pieņemtajiem lēmumiem, rīcību un rīcības sekām īstermiņā;
- zems atbildības līmenis: atbildība izpaužas atsevišķās dzīves situācijās. Tā ir atkarīga no cilvēka rakstura un ārējiem apstākļiem;
- bezatbildība: nav noformējusies iekšējā vērtību sistēma, darbības kontrole un regulācija, cilvēkam ir bailes no atbildības vai arī viņš nespēj patstāvīgi pieņemt lēmumus.

Atbildība var izpausties dažādos veidos: atbildībā par sevi; atbildībā par sevi un tuviniekiem; atbildībā par sevi un tuviniekiem un visu sabiedrību kopumā” (Тутушкина, 2001). Kaut arī atbildība izpaužas dažādās dzīves situācijās, sociālās atbildības jēdziens ir kļuvis aktuāls un ir ticis definēts salīdzinoši nesen (2010.gadā) un galvenokārt tiek asociēts ar sociālo atbildību uzņēmējdarbībā. Starptautiskā standartizācijas organizācija (*International Organization for Standardization*) ir definējusi sociālās atbildības jēdzienu, kas ir „atbildība par pieņemtajiem lēmumiem un rīcību, kas ietekmē sabiedrību un vidi, darbojoties ētiski un atklāti. Tā nav saistīta ar vienas vai atsevišķu personu iegribām” (International Organization for Standardization, 2010, ISO 26000). Sociālo atbildību var definēt arī kā vērtību orientāciju, kas motivē indivīda rīcību (Wray-Lake, Syvertsen, 2011). Un šo vērtību kopumu nosaka gan ģimene, gan skola, kā arī sabiedrība. Tādējādi ne tikai ģimene un skola, bet visa sabiedrība nodod nākamajai paaudzei vērtības, tradīcijas, prasmes un kultūras normas (Bouguila, 2013).

Pētījuma autors var secināt:

1. Atbildība izpaužas pieņemtajos lēmumos un veiktajā rīcībā. Atbildība var izpausties gan atbildībā par sevi, tuviniekiem, un visu sabiedrību kopumā.
2. Sociāli atbildīgam cilvēkam piemīt vērtību kopums, kuru veido un virza gan cilvēks pats, gan ģimene, gan skola, kā arī visa sabiedrība. Tieši būdami sociāli atbildīgi, mēs spējam ietekmēt pasauli. Sociālā atbildība nav saistīta ar vienas personas iegribām.

2. Sociāli atbildīga uzņēmējdarbība

Līdzīgi kā sociālās atbildības, arī sociāli atbildīgās uzņēmējdarbības jēdziens ir ticis aktualizēts salīdzinoši nesen, kaut arī daudzās pasaules valstīs sociāli atbildīgai uzņēmējdarbībai ir senas tradīcijas. Ideja “par sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību veidojies kontekstā ar paradigmu par ilgtspējīgu attīstību, kas ir tāda attīstība, kas nodrošina šodienas vajadzību apmierināšanu, neradot draudus nākamās paaudzes vajadzību apmierināšanai. Tieši apziņa par to, kāda un cik liela ir uzņēmējdarbības ietekme uz sabiedrību un apkārtējo vidi kopumā, ir pamats sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības attīstībai”(LAPAS, 2015). “Korporatīvā jeb uzņēmumu sociālā atbildība nozīmē to, ka uzņēmumi savā ikdienas darbībā dara vairāk, nekā prasa likums, un brīvprātīgi pilda sociālos un vides aizsardzības mērķus” (Eiropas Komisija, 2016). Sociālā atbildība uzņēmējdarbībā “nozīmē līdzsvarotu attīstību no trim aspektiem: ekonomiskā, sociālā un vides” (Barānova, D. 2016).

Analizējot vides aspektu sociāli atbildīgā uzņēmējdarbībā ir jāuzsver “globālo vides problēmu risināšanu (klimata pārmaiņas, resursu noplicināšanu, bioloģiskās daudzveidības izzušanu utt.) un to dažādo ietekmi dažādos pasaules reģionos” (Elmar Römpczyk, 2007). Savukārt ekonomisko aspektu ir akcentējusi biedrība "Latvijas Platforma attīstības sadarbībai" uzsverot, ka “tieši uzņēmumu sociālā atbildība ir veicināt atbildīgu biznesa praksi, nevis tādu, kuru pieļauj attiecīgu valstu valdības” (Lapas, 2015).

“Ilgtspējīga ekonomika nozīmē nabadzības izskaušanu, nevienlīdzības samazināšanu, ekoloģiskās kapacitātes nepārsniegšanu un dažādu jauninājumu ieviešanu. Tā neapšaubāmi ietver arī tādas politikas instrumentus kā vides nodokļus, sociālās subsīdijas un “zaļo grāmatvedību” (Elmar Römpczyk, 2007) Savukārt sociālais aspekts attiecas uz cilvēktiesību ievērošanu, atbalstu vietējai sabiedrībai, utt.

Ekonomikas profesors Tomass Piketijs (Thomas Piketty, 2014) uzsver, ka ikviena sabiedrības locekļa uztvere par sabiedrību un tajā notiekošajiem procesiem ir atšķirīga, tādēļ īpaši nozīmīga ir godīga kapitāla sadalīšana, kuras pamatā ir uzņēmējdarbība un sabiedrības iesaiste.

Pētījuma autors var secināt, ka, īstenojot sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību, tiek veicināta ilgtspējīga attīstība. Sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības būtiski faktori ir ekonomiskais, sociālais un vides.

2.1 Uzņēmējdarbības veidi un formas

Latvijas Republikā ir vairāki populāri uzņēmējdarbības veidi. “Komerclikums nosaka piecus komersantu veidus:

- akciju sabiedrība (AS);
- sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA);
- pilsabiedrība (PS);
- komandītsabiedrība (KS);
- individuālais komersants (IK).

Kā komersanti Latvijā samērā aktīvi darbojas arī:

- individuālie (ģimenes) uzņēmumi (IU);
- zemnieka un zvejnieka saimniecības (ZS, ZvS);
- kooperatīvās sabiedrības (KS)”.

“Uzņēmējdarbības forma ir arī pašnodarbinātā persona. Pēc Uzņēmumu reģistra (UR) datiem, Latvijā visvairāk tiek dibināti individuālie uzņēmumi, sabiedrības ar ierobežotu atbildību un zemnieku saimniecības” (Inese Helmane, 2016).

Latvijas Republikā arvien biežāk ar uzņēmējdarbību nodarbojas skolēni, dibinot skolēnu mācību uzņēmumu (SMU). “Skolēnu mācību uzņēmums” (SMU) ir skolēnu veidots un vadīts mācību uzņēmums, kura darbībai piemīt izglītojošs raksturs. SMU mācību nolūkos pilda īsta uzņēmuma funkcijas un darbojas reālā vidē – skolēni ražo un pārdod preces vai pakalpojumus. SMU nav juridiska statusa – tos pārstāv Junior Achievement – Young Enterprise Latvija un skola. SMU konsultē un atbalsta SMU konsultanti/biznesa konsultanti” (Junior Achievement, 2010).

Pētījuma autors var secināt, ka Latvijas Republikā tiek īstenoti dažādi uzņēmējdarbības veidi. Populāri kļūst skolēnu mācību uzņēmumi, kuri pilda gan reāla uzņēmuma funkcijas, gan piedāvā iespēju praktiski iepazīt uzņēmējdarbības vidi.

2.2. Sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības piemēri Latvijā

Pētījuma autors vēlējās noskaidrot Latvijas lielāko uzņēmumu pieredzi sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības īstenošanā. Tādēļ no “Lursoft” datu bāzes tika apkopota informācija par 5 lielākajiem 2015. gada uzņēmumiem pēc peļņas un pēc nodokļiem (neņemot vērā informāciju par konsolidētajiem uzņēmumiem) (Lursoft, 2015).

Vislielākās Latvijas Akciju sabiedrības “Latvenergo” mājas lapā www.latvenergo.lv ir aktuāla informācija par uzņēmuma korporatīvās sociālās atbildības īstenošanu. Tās daudzveidīgi virzieni ir: sadarbība, kultūra un sports, sabiedrības izglītošana elektrodrošībā, zinātne un izglītība,

utt. Mājas lapā ir pieejami arī “ilgtspējas pārskati”. Uzņēmums savas sociālās atbildības aktivitāšu pamatprincipus definē kā “ brīvprātīgas aktivitātes sabiedrības labklājības un apkārtējās vides uzlabošanai” (Latvenergo, 2017).

Otrā lielākā Latvijas uzņēmuma - Ssabiedrības ar ierobežotu atbildību “Mikrotīkla” mājas lapā <http://www.mikrotik.com>, nav pieejama informācija par uzņēmuma sociālās atbildības īstenošanu, taču portālā www.delfi.lv ir pieejama informācija, ka “2016. gadā uzņēmums ir ziedojis vienu miljonu eiro Latvijas Universitātei (LU), savukārt 2015.gadā ziedoja vienu miljonu eiro Bērnu slimnīcas fondam, “kļūstot par tā lielāko ziedotāju” (Lastovskis, 2016).

Savukārt Akciju sabiedrība „Latvijas valsts meži” (trešais lielākais uzņēmums Latvijas Republikā 2015. gadā pēc peļņas un pēc nodokļiem) uzņēmuma mājas lapā uzsver, ka “ik gadu daļu no peļņas atvēl nacionāli nozīmīgu labdarības, kultūras, sporta un izglītības projektu atbalstam”. Uzņēmums galvenokārt koncentrējas uz tādām jomām, kā palīdzība pieaugušajiem un bērniem ar īpašām vajadzībām, atbalsts pensionāriem, atbalsts sabiedrības integrācijai, un palīdzība sociāli mazaisargātām sabiedrības grupām. AS “Latvijas valsts meži” prezidents Roberts Strīpnieks apgalvo, ka „pēdējo desmitgadu laikā uzņēmums šiem sociālajiem mērķiem kopumā novirzījis 33,5 miljonus eiro” (Latvijas valsts meži, 2016).

Ceturtais lielākais Latvijas uzņēmums, Akciju sabiedrība “Latvijas valsts gāze”, katru gadu atbalsta sociālos projektus, kuros ietilpst bērnu drošības pasākumi, finansiāls atbalsts “Latvijas Bērnu fondam” nopietni slimu bērnu ārstēšanai, un vides aizsardzībai, piemēram, Engures ezera dabas parka uzturēšanai un Gaujas Nacionālā parka fonda atbalstam. Uzņēmums arī aktīvi atbalsta dažādas Latvijas izlašu sporta komandas un sporta pasākumus (Latvijas gāze, 2016).

Piektais lielākais uzņēmums Latvijā – Akciju sabiedrība “4finance” sniedz ļoti nozīmīgu devumu un piemēru sociāli atbildīgai uzņēmējdarbībai. AS “4finance” ir saņēmis Labklājības ministrijas atzinību – titulu “Ģimenei draudzīgs komersants” par labvēlīgas attieksmes un rūpju izrādīšanu saviem darbiniekiem, kas izpaužas kā speciāli ierīkotas atpūtas telpa darbiniekiem un viņu bērniem, elastīga darba laika nodrošināšana (SMS Credit, 2016). AS “4finance” ir radījis arī Latvijā pazīstamu sociālo fondu “Labie darbi”, kas savu darbību koncentrē uz atbalsta sniegšanu dzīvniekiem, kā arī rūpējas par apkārtējās vides uzturēšanu un labiekārtošanu. Fonds ir uzsvēris arī nepieciešamību veidot sabiedrības atbildīgu attieksmi īstenotajiem projektiem (Labie darbi, 2016).

Ir jāatzīst, ka katram uzņēmumam ir sava individuāla pieeja sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības izpaušmei. Biheiviorālās ekonomikas pētnieks Ričards Talers uzskata, ka uzņēmumi pieņemot lēmumus sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veikšanai pielieto biheiviorālās ekonomikas pamatprincipus, izvērtējot psiholoģiskos, sociālos, kognitīvos un emocionālos faktorus (Richard H. Thaler, 2016).

Analizējot pieejamo informāciju, par Latvijas Republikas 5 lielāko uzņēmumu aktivitātēm sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības īstenošanā, pētījuma autors var secināt, ka uzņēmumu darbības stili sociālās uzņēmējdarbības īstenošanā ir daudzveidīgi, atkarībā no uzņēmuma izvirzītajiem mērķiem.

3. Jauniešu sabiedriskās un sociālās līdzdalības kopsakarības ar uzņēmējdarbības prasmju apgūšanu

“Eiropas nākotne ir atkarīga no jaunatnes”, kā arī jauniešu gatavības „izmantot pieejamās iespējas līdzdalībai sabiedrībā un politikā, brīvprātīgajā darbā, radošās aktivitātēs, uzņēmējdarbībā, sporta pasākumos, utt.” (Eiropas Kopienu komisija 2009. 2.lpp).

Izglītības un zinātnes ministrija, 2013. gadā veiktais pētījums “Jaunieši Latvijā 2008–2013: aktivitāte, mobilitāte, līdzdalība” uzsver, ka “jauniešu nākotni būtiski ietekmēs daudzas globālās pasaules iezīmes: ekoloģijas un ilgtspējas izaicinājumi, jauniešu vērtību maiņa, reģionālā attīstība, pilsoniskuma izpratnes un līdzdalības veidu maiņa”. Pētījumā arī tiek akcentēts, ka “mūsdienās vairs nav iespējams izglītību skatīt atrauti no darba tirgus, kultūras pieejamību no reģionālās attīstības, veselību no izglītības, līdzdalību no labklājības utt. Tas savukārt no visām iesaistītajām pusēm prasa kā skaidru koordināciju, tā atvērtību sadarbībai, iesaistot ne tikai valsts un pašvaldības institūcijas, bet arī nevalstiskā sektora un pašu jauniešu pārstāvjus” (Izglītības un zinātnes ministrija, 2013).

Latvijas Jaunatnes Padomes 2015.gadā veiktais pētījums: “Jauniešu politiskā līdzdalība Latvijā: situācijas raksturojums un līdzdalības faktoru (determinantu) analīze” uzsver jaunatnei pieejamās līdzdalības formas. Tās ir politikās, sabiedriskās, sociālās, kultūras un neformālās izglītības aktivitātes. Ir jāatzīst, ka tieši jauniešu līdzdalība dažādās aktivitātēs veicina „sabiedrības kopīgo vērtību pieņemšanu un atzīšanu. Tāpat – analizējot jauniešu līdzdalību, jauniešu vēlmes un iespējas iesaistīties un līdzdarboties nevar tikt skatītas atrauti no vispārējās sociāli ekonomiskās situācijas valstī, jo pastarpināti jauniešu vispārējo gatavību piedalīties ietekmē gan ģimenes materiālais stāvoklis, gan mācību process, arī sabiedrībā valdošais kopējais noskaņojums par nodarbinātību, ekonomisko attīstību u.c. jautājumiem. Turklāt jauniešu mērķa grupas īpašo nozīmi līdzdalības jomā determinē fakts, ka jauniešu ieinteresētība un gatavība līdzdalībai sabiedriskajos, sociālajos un politiskajos procesos šodien nosaka to, cik aktīva būs sabiedrība rīt un parīt” (Latvijas Jaunatnes padome, 2015).

Taču nozīmīgs ir fakts, ka ”lietderīgi izmantotam brīvajam laikam piemīt socializējoša un izglītojoša nozīme. Tas dod iespēju ne vien atpūtai, bet arī sevis pilnveidošanai un dzīves pieredzes uzkrāšanai, un ir lielisks pamats personīgai izaugsmei. Ja tiek atrasta savām interesēm piemērota vide un joma, katram ir iespēja rast sev neatkārtojamu pieredzi un iemaņas, kas var noderēt arī turpmākajā dzīvē” (Jaunieši Latvijā, 2014).

Taču, ir jāatzīst, ka „jauniešu līdzdalības aktivitāte Latvijā nav augsta – tikai aptuveni 1/4 jauniešu regulāri (vismaz 12 reizes gadā jeb vismaz reizi mēnesī) piedalās kādās sociālās, sabiedriskās vai interešu aktivitātēs. Tikai 10% jauniešu ir aktīvi skolas aktivitātēs (skolu vai studentu pašpārvaldes, skolas pasākumi) un tikai 6% – sabiedriskās un sociālās aktivitātēs (dalība

nevalstiskajās organizācijās, labdarības pasākumos, brīvprātīgajā darbā, vides sakopšanā u.tml.). Tajā pašā laikā izteikti liels – 40% – ir to jauniešu īpatsvars, kuri apgalvo, ka ir neaktīvi dažādās aktivitātēs, jo viņiem nav personīgas intereses piedalīties. Tas norāda, ka jaunieši nesaskata sev personīgus ieguvumus līdzdalības aktivitātēs. Būtiski, ka, neņemot vērā informācijas plašu pieejamību kā tradicionālajos, tā jaunajos medijos, katrs ceturtais jauniešis norāda, ka viņam nav pietiekami informācijas par iespējam līdzdalībai, kas savukārt liecina par jauniešu informēšanas problēmām un izaicinājumiem” (Izglītības un Zinātnes ministrija, 2013).

Pētījuma autors darba ietvaros akcentē tieši jauniešu sociālo un sabiedrisko līdzdalību jauniešiem, kuri savu nākotnes nodarbošanos vēlas saistīt ar uzņēmējdarbību, akcentējot konkrētas rīcības/ konkrētu rīcību ietekmi uz sevis pilnveidošanu, rodot arī nākotnes profesijai nepieciešamo pieredzi un iemaņas. Arī Eiropas Parlaments 2015.gada ziņojumā par jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu ar izglītības un apmācības palīdzību (2015/2006(INI)) ir uzsvēris uzņēmējdarbības prasmju apguvi kopsakarībā ar sociālo un sabiedrisko līdzdalību: „visos izglītības posmos un veidos būtu jānodrošina uzņēmējdarbībai nepieciešamo praktisko iemaņu apguve un jāsekmē motivācija, pašiniciatīva un gatavība iesaistīties uzņēmējdarbībā, kā arī sociālās atbildības sajūta” tiek uzsvērta nepieciešamība veidot skolēnu izpratni par uzņēmējdarbības procesiem un attīstītu uzņēmējiem raksturīgu domāšanu un attieksmi, uzsverot „ikdienējas un patstāvīgas mācīšanās, tostarp arī brīvprātīgā darba, nozīmi” (Eiropas Parlaments, 2015).

Un ir jāatzīst, ka viennozīmīgi ir jāmainās pieejai jauniešu izglītošanā uzņēmējdarbībā, jo Izglītības un zinātnes ministrijas pētījuma “Latvijas jauniešu iesaiste uzņēmējdarbībā, pētījuma gala ziņojumā”(2016) apkopotie dati liecina par intereses trūkumu jauniešiem uzņēmējdarbības uzsākšanai: “vecuma grupā 15-24 gadi tikai 0,2% jauniešu ir uzņēmēji un uzņēmumu īpašnieki, 1,3% - pašnodarbinātie, bet 28% - algoti darbinieki” (Latvijas jauniešu iesaiste uzņēmējdarbībā, 2016).

Savukārt jauniešu vēlme iesaistīties uzņēmējdarbībā ir izvērtēta A/S Swedbank īstenotajā vidusskolēnu aptaujā "Uzņēmējdarbības uzsākšanas veicināšana jauniešu vidū"(2016). Tās dati liecina, ka kopumā ievērojams jauniešu skaits - 66% 14-20 gadīgo jauniešu vēlētos kļūt par uzņēmējiem, taču tai skaitā 30% nav ticības, ka tas izdosies. Tikai 14% novērtē, ka uzņēmējdarbība viņus neinteresē, bet 20% atzīst, ka nav par to domājuši (Uzņēmējdarbības uzsākšanas veicināšana jauniešu vidū, 2016).

Eiropas Parlamenta ziņojumā par jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu ar izglītības un apmācības palīdzību (2015/2006(INI)) ir uzsvērts, ka ir „nepieciešams attīstīt novatoriskas pedagoģiskās metodes, kuru uzmanības centrā būtu audzēknis un kuras rosinātu lielāku audzēkņu līdzdalību, tā sekmējot transversālu prasmju kopuma apguvi, kuras nepieciešamas uzņēmējiem raksturīgas domāšanas un attieksmes attīstīšanai” (Eiropas Parlaments, 2015).

Tādējādi, izvērtējot jauniešu salīdzinoši lielo vēlmi nodarboties ar uzņēmējdarbību (Uzņēmējdarbības uzsākšanas veicināšana jauniešu vidū, 2016) -66%, kā arī salīdzinoši mazo jauniešu skaitu, kas nodarbojas ar uzņēmējdarbību- 0,2% jauniešu (“Latvijas jauniešu iesaiste uzņēmējdarbībā, 2016), pētījuma autors var secināt, ka ir nepieciešama jauna pieeja uzņēmējdarbības mācīšanas procesam un, lai attīstītu uzņēmējdarbības prasmes jau skolas laikā, ir nepieciešama ne tikai praktisko iemaņu apguve uzņēmējdarbībā, bet arī jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kā arī transversālu prasmju kopuma apguve.

4. Jauniešu līdzdalības un atbildības faktors sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā-praktisko aspektu analīze

4.1 Skolēnu vērtējums ar jauniešu līdzdalības un atbildības kopsakarībām

Lai praktiskā darbībā pārliecinātos par jauniešu līdzdalības un atbildības kopsakarībām sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā, tika veikts darbības pētījums. Pētījums tika veikts laika posmā no 2016. gada novembra līdz 2017. gada janvārim. Pētījuma bāzi veido viena Liepājas vispārizglītojošā mācību iestāde, kurā tika veikta 100 respondentu izlase no ģenerālkopas-203 skolēniem. Respondentu vecums ir 15-18 gadi. Darbības pētījuma ietvaros 2016.gada decembrī tika veikta anketēšana (skat. anketu 1. pielikumā) pētījuma bāzes skolā. Anketēšanā piedalījās 100 respondenti, 42 sievietes un 58 vīrieši. Respondentu vecums ir 15-19 gadi. Vidējais respondentu vecums ir 16,14 gadi.

Pētījuma autors darbības pētījuma ietvaros vēlējās noskaidrot:

- 1) Atbildības faktoru jauniešu dzīvē;
- 2) Jauniešu sociālo un sabiedrisko līdzdalību;
- 3) Respondentu vēlmi nodarboties ar uzņēmējdarbību;
- 4) Respondentu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību;
- 5) Atbildības, sociālās un sabiedriskās līdzdalības un respondentu vēlmes nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību kopsakarības.

Anketēšanas ietvaros respondenti novērtēja atbildību pret sevi (ilgtermiņā, īstermiņā, atsevišķās situācijās, bezatbildību pret sevi) (skat 1.tabulu). Vislietākais respondentu skaits (72) izjūt atbildību pret sevi ilgtermiņā, 8 īstermiņā, 20 atsevišķās situācijās. 55 respondenti atzina, ka ir atbildīgi par saviem tuviniekiem ilgtermiņā, 10- īstermiņā, 33- atsevišķās situācijās, savukārt viens respondents neizjūt atbildību par saviem tuviniekiem. 19 jaunieši uzskata, ka ir atbildīgi par sabiedrību kopumā ilgtermiņā, 2 īstermiņā, 48 atsevišķās situācijās, bet 31 respondents atbildību pret sabiedrību neizjūt. 12 jaunieši jūtas atbildīgi par norisēm savā pilsētā ilgtermiņā, 6 īstermiņā, 40 atsevišķās situācijās, 42 atzina, ka neizjūt atbildību par norisēm savā pilsētā. 12 jaunieši ir atzinuši, ka izjūt atbildību par savu valsti ilgtermiņā, 10 īstermiņā, 33 atsevišķās situācijās, 45 neizjūt atbildību vispār. Tikai 9 respondenti atzina, ka ir atbildīgi par norisēm pasaulē ilgtermiņā, 13-īstermiņā, 26 atsevišķās situācijās un 52 neizjūt atbildību par norisēm pasaulē. Pētījuma autors var secināt, ka ilgtermiņā jaunieši jūtas atbildīgi galvenokārt par sevi un savu ģimeni. Analizējot teorētisko avotu izpētē gūto atziņu, ka atbildību veido cilvēka rīcība, iespējams jaunieši nav pietiekoši līdzdarbojušies dažādās sabiedriskās, pilsētas, valsts u.c. mēroga aktivitātēs.

1.tabula. Atbildības faktors jauniešu dzīvē (n=100)

Jūtas atbildīgs par:	Jā, ilgtermiņā	Jā, īstermiņā	Jā, atsevišķās situācijās	Nē
sevi	72	8	20	0
saviem tuviniekiem	55	10	33	2
sabiedrību kopumā	19	2	48	31
norisēm savā pilsētā	12	6	40	42
norisēm savā valstī	12	10	33	45
norisēm pasaulē	9	13	26	52

Analizējot teorētiskos izziņas avotus un balstoties uz personīgo pieredzi, darbojoties un vadot Oskara Kalpaka Liepājas 15.vidusskolas skolēnu līdzpārvaldi, pētījuma autors izvirzīja 9 jauniešu sabiedriskās un sociālās līdzdalības formas, kas tika iekļautas anketā (skat.1.pielikumu):

- 1.Vai tu darbojies/esi darbojies Skolēnu pašpārvaldē?
- 2.Vai tu esi nevalstiskās organizācijas vai interešu grupas dalībnieks/biedrs?
- 3.Vai esi uzsācis/iesaistījies diskusijas (ģimenē, draugu lokā, vietējā kopienā) par vietēja vai globāla mēroga notikumiem/problēmām?
- 4.Vai esi veicis brīvprātīgo darbu?
- 5.Vai esi veicis sabiedrisko darbu?
- 6.Vai esi veicis ārpusstundu darbu skolā?
- 7.Vai ar savu individuālo rīcību esi demonstrējis labās prakses piemēru citiem ?
- 8.Vai esi iesaistījies kolektīvā labās prakses rīcībā?
- 9.Vai esi iesaistījies kādā sociālā atbalsta programmas īstenošanā?

Anketēšanas rezultāti atklāja (skat.2.tabulu), ka vispopulārākās sociālās un sabiedriskās aktivitātes jauniešu vidū ir brīvprātīgais darbs (64 respondenti) un ārpusstundu sabiedriskais darbs skolā (58 respondenti). Populāra ir arī iesaistīšanās diskusijās (ģimenē, draugu lokā, vietējā kopienā) par vietēja vai globāla mēroga notikumiem/problēmām (52 respondenti). Vismazāk respondentu (20) ir iesaistījušies sociālā atbalsta programmas īstenošanā. Vislielākais respondentu skaits plāno iesaistīties labās prakses piemēra demonstrēšanā ar savu individuālo rīcību un visvairāk respondentu neplāno iesaistīties kolektīvā labās prakses rīcības īstenošanā.

2.tabula. Jauniešu sociālo un sabiedrisko līdzdalība (n=100)

Līdzdalības/rīcības veids	Jā	Nē	Plānoju iesaistīties	Nevēlos
Vai darbojies/esi darbojies Skolēnu pašpārvaldē?	38	43	6	13
Vai tu esi nevalstiskās organizācijas, politiskās partijas vai interešu grupas dalībnieks/biedra	30	40	15	15

Vai esi uzsācis/iesaistījies diskusijas (ģimenē, draugu lokā, vietējā kopienā) par vietēja vai globāla mēroga notikumiem/problēmām	52	25	10	13
Vai esi veicis brīvprātīgo darbu?	64	30	6	0
Vai esi veicis sabiedrisko darbu?	45	42	5	8
Vai esi veicis ārpusstundu sabiedrisko darbu skolā?	58	25	9	8
Vai ar savu individuālo rīcību esi demonstrējis labās prakses piemēru citiem ?	43	16	26	15
Vai esi iesaistījies kolektīvā labās prakses rīcībā?	26	29	18	27
Vai esi iesaistījies kādā sociālā atbalsta programmas īstenošanā?	20	44	17	19

Respondentu vēlme nodarboties ar uzņēmējdarbību

Anketēšanas rezultāti atklāja, ka 59 respondenti nākotnē vēlētos nodarboties ar uzņēmējdarbību, 4 respondenti jau nodarbojas ar uzņēmējdarbību (Skolēnu mācību uzņēmumos) un 17 respondenti atzina, ka ir grūti atbildēt uz šo jautājumu, 11 pauda pārlicību, ka ar uzņēmējdarbību nākotnē nodarboties nevēlās un 9 respondenti nav par to domājuši.

Savukārt uz jautājumu, *Ja tu nākotnē nodarbosies ar uzņēmējdarbību, vai Tu ievērosi sociālās atbildības pamatprincipus?* Gandrīz puse - 49 respondenti atbildēja, ka gadījumā, ja viņi nodarbosies ar uzņēmējdarbību, viņi ievēros sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības pamatprincipus (skat.3.tabulu). Pētījuma autoram interesants šķita fakts, ka lielākais vairums no pozitīvi atbildējušiem respondentiem ir vīrieši. Taču ir jāatzīst, ka sociāli atbildīga uzņēmējdarbība ievērojamam respondentu skaitam nešķiet populāra. Tādējādi būtu nepieciešams jauniešu vidū popularizēt un aktualizēt sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības pamatidejas.

3.tabula Respondentu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību (n=100)

Ja nākotnē nodarbosies ar uzņēmējdarbību, ievēros sociālās atbildības pamatprincipus	Kopējais respondentu skaits	Sievietes	Vīrieši	Vid.vecums
Jā	49	16	33	16,14
Nē	51	26	25	16,25

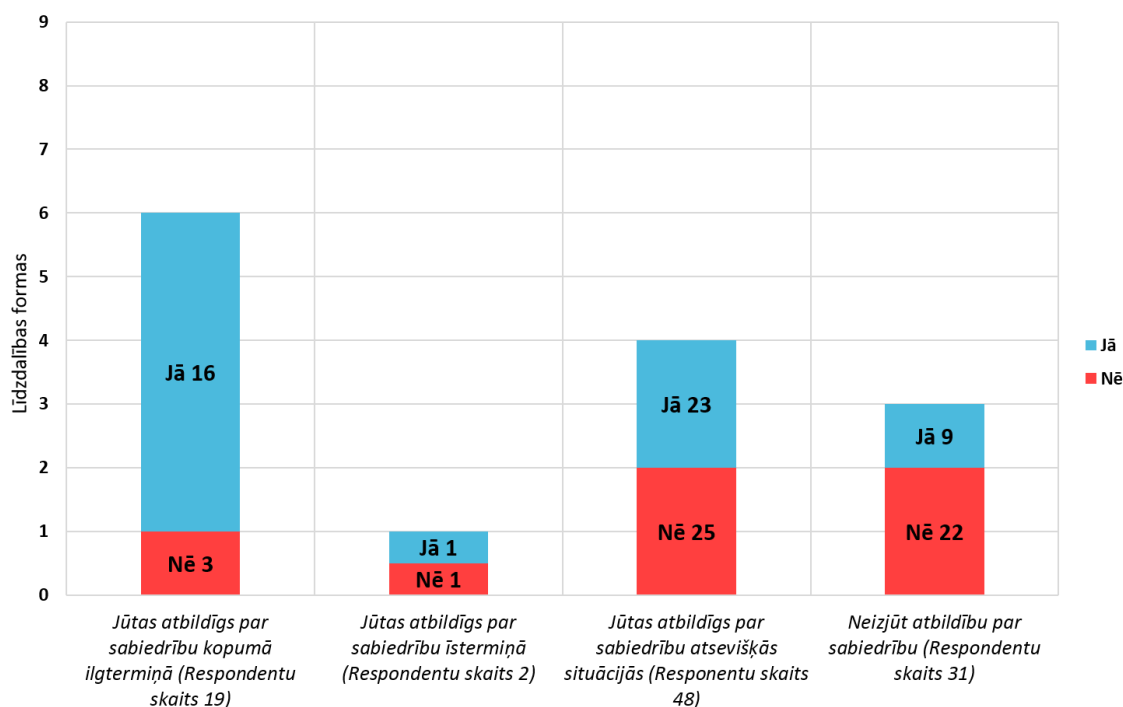
Pētījuma autors vēlējās noskaidrot arī atbildības, sociālās un sabiedriskās līdzdalības un respondentu vēlmes nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību kopsakarības. Rezultāti ir apkopoti 4.tabulā. Pētījuma datu apkopošanā par kritēriju tika izvirzīta atbildība par sabiedrību ilgtermiņā, kas ir augstākā atbildības pakāpe (Тутушкина, 2001) un saskaitot respondentu anketās minēto līdzdalības formu skaitu (no 0 līdz 9, jo anketā minētas 9 sociālās un sabiedriskās līdzdalības formas (skat 1.pielikumu)) noteikts vidējais līdzdalības formu skaits.

4.tabula. Atbildības, rīcības un skolēnu vēlmes nākotnē nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību kopsakarības (n=100)

Atbildība	Kopējais respondentu skaits	Respondentu vidējais vecums	Vīrieši	Sievietes	Ja nodarbosies ar uzņēmējdarbību, ievēros sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības pamatprincipus	Līdzdalība 1-7
Jūtas atbildīgs par sabiedrību kopumā ilgtermiņā	19	16,36	10	9	Jā 16/Nē 3	6
Jūtas atbildīgs par sabiedrību īstermiņā	2	15	1	1	Jā 1/Nē 1	1
Jūtas atbildīgs par sabiedrību atsevišķās situācijās	48	16,2	32	16	Jā 23/Nē 25	4
Neizjūt atbildību par sabiedrību	31	16,16	15	16	Jā 9/Nē 22	3

Ir jāatzīst, ka pētījuma autors bija pārsteigts par iegūtajiem rezultātiem, jo 19 respondentiem, kas bija atzinuši, ka jūtas atbildīgi par sabiedrību ilgtermiņā, vidējais līdzdalības formu skaits bija 6 (kas ir visaugstākais rādītājs analizējot respondentus pēc atbildības faktora). Nozīmīgi ir arī, ka 16 no viņiem ir uzsvēruši, ka gadījumā, ja viņi nodarbosies ar uzņēmējdarbību nākotnē, viņi ievēros sociālās uzņēmējdarbības pamatprincipus. Jauniešu (n=2), kas jūtas atbildīgi par sabiedrību īstermiņā vidējais līdzdalības formu skaits ir – 1, kā arī 1 respondents vēlētos nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību un 1 nevēlētos. Jauniešu (n=48), kas jūtas atbildīgi par sabiedrību atsevišķās situācijās vidējais līdzdalības formu skaits ir-4 un 23 no viņiem vēlētos nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību. Savukārt jaunieši (n=31), kas neizjūt atbildību par sabiedrību vidējais līdzdalības formu skaits ir-3 un 9 no viņiem vēlētos nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību (skat. 1. attēlu).

1.attēls. Atbildības, līdzdalības formu un skolēnu vēlmes nākotnē nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību kopsakarības (n=100) (Autors Normunds Deglavs)

Tādējādi pētījumā izvirzītā hipotēze: jauniešu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību veicina jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kā arī atbildības faktors, ir apstiprinājies.

4.2 Skolēnu mācību uzņēmumu pārstāvju vērtējums par sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības nepieciešamību

Situācijas (jauniešu vērtējuma par sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības nepieciešamību diagnosticēšanu) izpētei tika izmantota kvalitatīvā izpētes metode: intervija ar mērķi noskaidrot skolēnu mācību uzņēmumu pārstāvju viedokli par sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības īstenošanu viņu mācību uzņēmumā. Intervijas norisinājās 2017.gada 30. un 31.janvārī. Intervijas norisinājās ar pētījuma bāzes skolā īstenojamo skolēnu mācību uzņēmumu pārstāvjiem: Kristiānu Līnu Jaunzemi (SMU “For/rest Blue”) un Kristu Kristapu Ročānu (SMU “Naudas koks”). Pētījuma autors intervēja tieši šos skolēnus, jo viņi ir projektu konkursa "Zinis" dalībnieki un laureāti. Abu jauniešu pārstāvētajiem skolēnu mācību uzņēmumiem ir ticis piešķirts finansējums idejām, kas ir vērstas uz ilgtspējīgu uzņēmējdarbības īstenošanu. Projektu konkursa īstenoātājs ir Liepājas Novada fonds un tā mērķis ir “rosināt jauniešus līdzdarboties sabiedrības norisēs, izstrādājot sabiedrībai lietderīgus un izmantojamus projektus par vides ilgtspēju – resursu un enerģijas taupīšanas veidiem ikdienā, materiālu otrreizēju izmantošanu ikdienā vai vides izglītību vienaudžiem” (Kopienu fondu kustība, 2014).

Intervija ar Kristiānu Līnu Jaunzemi

Kristiāna Jaunzeme ir pētījuma bāzes skolas 11.klases skolniece un pārstāv SMU “For/rest Blue”. Uzņēmums ražo skaļruņus no otrreizēji izmantojamiem iepakojumiem – plastmasas trauciņiem, kas ir galvenā uzņēmuma pamatideja. Šāda pieeja uzņēmējdarbībai ne tikai palīdz videi, bet sanāk arī izdevīgāka pašam uzņēmumam.

Paralēli SMU Kristiāna aktīvi darbojas skolēnu līdzpārvaldē un Liepājas Skolēnu domē un ir bieži veikusi gan ārpus stundu darbu skolā, gan sabiedrisko, gan brīvprātīgo darbu. Viņa ir aktīva skolas debašu kluba dalībnice, tādēļ bieži uzsāk un piedalās diskusijās par vietēja vai globāla mēroga notikumiem/problēmām gan ģimenē, gan draugu lokā, gan skolas debašu klubā.

1. Kā sauc uzņēmumu, kurā darbojies, un ko jūs ražojat?

Uzņēmuma nosaukums ir “For/rest Blue” un mēs ražojam skaļruņus, no otrreizēji izmantojamiem iepakojumiem, piemēram, plastmasas kastītes.

2. Kādēļ nolēmāt izmantot otrreizēji izmantojamus materiālus?

Tas viennozīmīgi ir draudzīgi videi, tādā veidā tiek taupīti dabas resursi, kā arī samazinātas uzņēmuma pašizmaksas, kas ir viens no uzņēmējdarbības galvenajiem principiem.

3. Vai Tu jūties atbildīga par norisēm sabiedrībā?

Uzskatu, ka ikviens ir atbildīgs par sabiedrību, kādā konkrētā situācijā, it īpaši ja tu veic kādu darbību, kas sabiedrību ietekmē tiešā veidā, piemēram, uzņēmējdarbību

4. Kā atbildība izpaužas tavā rīcībā?

Cenšos ar savu rīcību un darbību neradīt negatīvas sekas gan sabiedrībā, gan vidē, gan arī sev pašai. Tāpat arī darbojoties uzņēmumā, izmantojam otrreizēji izmantojamus materiālus, tādā veidā atbildīgi izturoties pret vidi. Mums nozīmīgs ir arī pozitīvs piemērs, ko rādam mūsu skolasbiedriem. Domāju, ka labām idejām ir jābūt “lipīgām”.

5. Kādas prasmes esi apguvusi strādājot Skolēnu mācību uzņēmumā?

Ir uzlabojušās iemaņas strādājot ar dokumentāciju, viennozīmīgi uzlabojušās prezentēšanas prasmes, kā arī uzlabojušās sadarbības prasmes, kā arī kritiskā domāšana un izpratne par dažādām tēmām.

6. Vai šīs prasmes varēsi pielietot arī reālajā dzīvē?

Jā, kā gan citādi!

7. Ja tu nākotnē nodarbosies ar uzņēmējdarbību, vai Tu ievērosi sociālās atbildības pamatprincipus?

Jā!

Intervija ar Kristu Kristapu Ročānu

Krists Kristaps Ročāns ir pētījuma bāzes skolas 8.klases skolnieks un pārstāv SMU SIA “Naudas koks”. Uzņēmums ražo izstrādājumus no koka. Šāda pieeja uzņēmējdarbībai ne tikai palīdz videi, bet sanāk arī izdevīgāka pašam uzņēmumam.

Paralēli SMU Kristis ir veicis gan ārpusstundu darbu skolā, gan sabiedrisko, gan brīvprātīgo darbu.

1. Kā sauc uzņēmumu, kurā darbojies, un ko jūs ražojat?

Mūsu SMU nosaukums ir “Naudas koks” un ražojam koka rotaļlietas un galda piederumus.

2. Kādēļ nolēmāt izmantot kokmateriālus savu produktu ražošanā?

Izmantojam koku, jo dažāda veida kokmateriāli un atgriezumus ir plaši pieejami, tiem paliekot pāri pēc mājturības stundām. Pievienojam tiem jaunu vērtību un protams palīdzam tādā veidā videi.

3. Vai Tu jūties atbildīgs par sabiedrību?

Lielākoties jā, jūtos atbildīgs par sabiedrību.

4. Kā atbildība izpaužas tavā rīcībā?

Kā jau minēju, palīdzam videi, izmantojot šķietami nevajadzīgus koka atgriezumus, tā vietā, lai izmantotu speciāli sagatavotus materiālus, tādējādi izturoties atbildīgi pret vidi un arī pret sabiedrību.

5. Kādas prasmes ieguvis strādājot Skolēnu mācību uzņēmumā?

Noteikti esmu attīstījis sadarbības prasmes, strādājot uzņēmumā kopā ar draugiem un iemācījies, kā pārdot gatavo produkciju, kā to prezentēt sabiedrībai. Droši vien uzlabojusies arī kritiskā domāšana, kuru iespējams neredzu katru dienu, bet atbildīgos brīžos spēju pieņemt lēmumu un attiecīgi arī veikt pareizo rīcību.

6. Vai šīs prasmes varēsi pielietot arī reālajā dzīvē?

Protams, ka jā, viennozīmīgi!

7. Ja tu nākotnē nodarbosies ar uzņēmējdarbību, vai Tu ievērosi sociālās atbildības pamatprincipus?

Jā!

Apkopojot Skolēnu mācību uzņēmumu pārstāvju viedokli par sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības īstenošanu viņu mācību uzņēmumā, var secināt, ka:

1. Abu mācību uzņēmumu pārstāvji savā uzņēmējdarbībā ievēro līdzsvarotu attīstību vides jautājumos, kas ir viens no sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības pamatprincipiem. SMU “For/rest Blue” pārstāve uzskata, ka viņu uzņēmējdarbībā īstenotā pieeja vides ilgtspējai ir ne tikai draudzīga videi, bet arī tādējādi tiek samazinātas ražošanas izmaksas. Uzņēmuma “Naudas koks” pārstāvis uzsvēra nepieciešamību ražošanas izejvielu materiāliem “dot jaunu vērtību”.
2. Abu uzņēmumu pārstāvi ir sabiedriski aktīvi, līdzdarbojas daudzveidīgās aktivitātēs.
3. Abu uzņēmumu pārstāvji izjūt atbildību par sabiedrību kopumā

Abu uzņēmumu pārstāvji uzskata, ka uzņēmējdarbībā iegūtās prasmes, viņi spēs pielietot reālajā dzīvē. Un tādējādi pētījuma autors var secināt, ka darbojoties Skolēnu mācību uzņēmumā tiek īstenota transversālu prasmju apguve.

Secinājumi

1. Atbildība izpaužas pieņemtajos lēmumos un veiktajā rīcībā. Atbildība var izpausties gan atbildībā par sevi, tuviniekiem, un visu sabiedrību kopumā.
2. Sociāli atbildīgam cilvēkam piemīt vērtību kopums, kuru veido un virza gan cilvēks pats, gan ģimene, gan skola, kā arī visa sabiedrība. Tieši būdami sociāli atbildīgi, mēs spējam ietekmēt pasauli. Sociālā atbildība nav saistīta ar vienas personas iegribām.
3. Īstenojot sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību, tiek veicināta ilgtspējīga attīstība. Sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības būtiski faktori ir ekonomiskais, sociālais un vides.
4. Latvijas Republikā tiek īstenoti dažādi uzņēmējdarbības veidi, tai skaitā Skolēnu mācību uzņēmumi, kuri pilda gan reāla uzņēmuma funkcijas, gan piedāvā iespēju praktiski iepazīt uzņēmējdarbības vidi.
5. Lai attīstītu uzņēmējdarbības prasmes jau skolas laikā, ir nepieciešama ne tikai praktisko iemaņu apguve, bet arī jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība un transversālu prasmju kopuma apguve.
6. Ilgtermiņā jaunieši jūtas atbildīgi galvenokārt par sevi un savu ģimeni. Analizējot teorētisko avotu izpētē gūto atziņu, ka atbildību veido cilvēka rīcība, iespējams jaunieši nav pietiekoši līdzdarbojušies dažādās sabiedriskās, pilsētas, valsts u.c. mēroga aktivitātēs.
7. Darbības pētījums akcentēja faktu, ka sociāli atbildīga uzņēmējdarbība ievērojamam aptaujāto jauniešu skaitam (51%) nešķiet nepieciešama. Tādējādi būtu svarīgi jauniešu vidū popularizēt un aktualizēt sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības pamatidejas.
8. Respondenti, kas bija atzinuši, ka jūtas atbildīgi par sabiedrību ilgtermiņā, vidējais līdzdalības formu skaits sociālās un sabiedriskās aktivitātēs bija 6 (kas ir bija visaugstākais rādītājs). Nozīmīgi ir arī, ka 84% no viņiem ir uzsvēruši, ka gadījumā, ja viņi nodarbosies ar uzņēmējdarbību nākotnē, viņi ievēros sociālās uzņēmējdarbības pamatprincipus. Tādējādi pētījumā izvirzītā hipotēze: jauniešu vēlmi nodarboties ar sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību veicina jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kā arī atbildības faktors, ir apstiprinājies.
9. Mācību uzņēmumu pārstāvji intervijās uzsvēra, ka ārpus mācību darba skolā un darba Skolēnu mācību uzņēmumā, līdzdarbojas arī daudzveidīgās citās aktivitātēs. Viņi atzina atbildību par sabiedrību kopumā. Abu uzņēmumu pārstāvji uzskata, ka uzņēmējdarbībā iegūtās prasmes, viņi spēs pielietot reālajā dzīvē, kas apliecina transversālu prasmju apguves iespējas Skolēnu mācību uzņēmuma darbības ietvaros.

Priekšlikumi:

1. Pētījumā iegūtie gan praktiskās, gan teorētiskās izpētes dati apstiprina faktu, ka, lai apgūtu uzņēmējdarbības prasmes jau skolas laikā, ir nepieciešama ne tikai praktiskā iemaņu apguve uzņēmējdarbībā, bet arī jauniešu sociālā un sabiedriskā līdzdalība, kas īstenojas transversālu prasmju kopuma apgūvē.

2. Mācību procesa ietvaros ir būtiski īstenot pedagoģiskās metodes, kuru uzmanības centrā būtu jaunieši. Tādējādi rosinot lielāku skolēnu līdzdalību sabiedriskās un sociālās aktivitātēs, kuras ir nepieciešamas uzņēmējiem raksturīgas domāšanas un attieksmes attīstīšanai.

Izmantotie informācijas avoti

1. Baranova, D. *Sociāli atbildīga uzņēmējdarbība un nodarbinātība Latvijā*. Pieejams: http://www.bvef.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/evf/konferences/LU_73_konference/Latvijas_tautsaimnieciba/Baranova.pdf (Skatīts 02.12.2016)
2. Bouguila, S. (2013). Social Responsibility of Educators. *International Journal of Educational Research and Technology*. Vol. 4, pp.46-51. India: Society of Education.
3. Eiropas Komisija. *Korporatīvā sociālā atbildība (KSA) Eiropas Savienībā*. (Skatīts 28.11.2016) Pieejams: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=331&langId=lv>
4. Eiropas Kopienu Komisija. (2009). *Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu Komitejai un Reģionu komitejai*. Brisele Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52009DC0200> (Skatīts 28.11.2016)
5. Eiropas Parlaments. *Par jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu ar izglītības un apmācības palīdzību*. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2015-0239+0+DOC+PDF+V0//LV> (Skatīts 04.01.2017)
6. Helmane, I. *Gribu sākt biznesu - kādu uzņēmējdarbības veidu izvēlēties?* Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/276934-gribu-sakt-biznesu-kadu-uznemejdarbibas-veidu-izveleties/> (Skatīts 05.12.2016)
7. *International Organization for Standardization*. (2010). ISO 26000 Retrieved from: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=42546
8. Iglītības un Zinātnes ministrija. *Jaunieši Latvijā Aktivitate, mobilitate, līdzdalība 2008-2013*. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/Jauniesi_Latvija_2008-2013.pdf (Skatīts 04.12.2016)
9. Izglītības un Zinātnes ministrija. *Pētījums "latvijas jauniešu iesaiste uzņēmējdarbībā"*. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/jaunatne/IZM_Jaunie%C5%A1i_uz%C5%86%C4%93m%C4%93jdarb%C4%ABb%C4%81_2016_Excolo_Latvia.pdf (Skatīts 10.01.2017)
10. Junior Achievement. *Rokasgrāmata par SKOLĒNU MĀCĪBU UZŅĒMUMU (SMU) veidošanu*. Pieejams: http://miljons.jal.lv/Documents/_Jaunais%20vort%C4%81ls%20smu.lv/M%C4%81c%ABbu%20mater%C4%81li/SMU/Rokasgramata_SMU_pagaidu.pdf (Skatīts 08.12.2016)
11. Jung, C. (1999). *The essential Jung: Selected writings, introduced by Anthony Storr*. New Jersey: Princeton University press.

12. Kopienu fondu kustība. *Liepājā izsludināts projektu konkurss skolēniem "Zinis"*(2014) (Skatīts 31.01.2017) Pieejams: <http://kopienufondi.lv/news/39>
13. Labie darbi. *Par fondu*. Pieejams: <https://labiedarbi.lv/lv/par-labiedarbi-lv-73> (Skatīts: 11.12.2016)
14. LAPAS – Latvijas platforma attīstības sadarbībai. *Sociālā un sociāli atbildīgā uzņēmēdarbība*. Pieejams: <http://lapas.lv/lv/attistibas-politika/post-2015/globalizācijas-socialie-aspekt/sociala-un-sociali-atbildiga-uznemejdarbiba/> (Skatīts 02.12.2016)
15. Lastovskis, F. *Rekordziedotājs 'Mikrotikls' LU ziedo vēl vienu miljonu eiro*. Pieejams: <http://www.delfi.lv/business/uznemumi/rekordziedotajs-mikrotikls-lu-ziedo-vel-vienu-miljonu-eiro.d?id=47954123> (Skatīts 10.12.2016)
16. Latvenergo. *Korporatīvā sociālā atbildība*. Pieejams: http://www.latvenergo.lv/lat/korporativa_sociala_atbildiba/ (Skatīts 10.12.2016)
17. Latvijas Gāze. *Labdarība*. Pieejams: <http://www.lg.lv/?id=183> (Skatīts 11.12.2016)
18. Latvijas Jaunatnes padome. *Jauniešu politiskā līdzdalība latvijā: situācijas raksturojums un līdzdalības faktoru (determinantu) analīze*. Pieejams: <http://ljp.lv/wp-content/uploads/2016/02/P%C4%93t%C4%ABjums.pdf> (Skatīts 03.01.2017)
19. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. *Jaunieši Latvijā 2014*. Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_13_jauniesi_latvija_2014_14_00_lv.pdf (Skatīts 03.12.2016)
20. Latvijas valsts meži. *Atbalsts sociālās jomas projektiem*. Pieejams: <http://www.lvm.lv/jaunumi/2779-atbalsts-socialas-jomas-projektiem> (Skatīts 11.12.2016)
21. Lursoft. *Lursoft statistika | 15 lielākie uzņēmumi pēc peļņas* Pieejams: https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?&id=365 (Skatīts 10.12.2016)
22. Oshana, M. (1997). Ascriptions of responsibility. *American Philosophical Quarterly*. Vol. 34, No. 1, pp. 71 – 83. Illinois: University of Illinois Press.
23. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty First Century*. pp. 2-3. *Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press* 2014
24. Römpczyk, E. *GRIBAM ILGTSPĒJĪGU ATTĪSTĪBU*, Pieejams: http://www.varam.gov.lv/files/text/Darb_jomas//Book_gribamia.pdf (Skatīts 03.12.2016)
25. SMS Credit. *AS 4finance saņem apbalvojumu "Ģimenei draudzīgs komersants"*. Pieejams: <https://www.smscredit.lv/blog/4finance-sanem-apbalvojumu-gimenei-draudzigs-komersants/> (Skatīts 11.12.2016)
26. Thaler, R. H. (2016) *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*, pp. 12-18. W. W. Norton & Company; 1 edition (June 14, 2016)

27. Тутушкина, М. (2001). *Практическая психология. Психология личной и обыденной жизни*. 182-218. Санкт-Петербург: Дидактика Плюс.
28. Wray-Lake, L., Syvertsen, A. (2011). *The Developmental Roots of Social Responsibility in Childhood and Adolescence*. (pp. 11-25). Youth development: Work at the cutting edge. Number 134. New Jersey: Wiley-Blackwell.

Pielikums

Anonīmā aptauja Oskara Kalpaka Liepājas 15. vidusskolas 9.-12.klašu skolēniem ar mērķi noskaidrot jauniešu sociālās atbildības līmeni

Labdien, esmu 12 m. klases skolnieks Normunds Deglavs un veicu šo aptauju, lai noskaidrotu jauniešu sociālās atbildības līmeni, kas iespējams nākotnē kļūst par rādītāju sociāli atbildīgai uzņēmējdarbībai un veido sociālo kapitālu.

Dzimums sieviete vīrietis Vecums_____ Klase _____

Atbildība

- 1.Vai tu esi atbildīgs par sevi. Jā, ilgtermiņā Jā, īstermiņā Jā, atsevišķās situācijās Nē
- 2.Vai tu esi atbildīgs par saviem tuviniekiem. Jā, ilgtermiņā Jā, īstermiņā Jā, atsevišķās situācijās Nē
- 3.Vai tu esi atbildīgs par sabiedrību kopumā. Jā, ilgtermiņā Jā, īstermiņā Jā, atsevišķās situācijās Nē
- 4.Vai tu esi atbildīgs par norisēm savā pilsētā. Jā, ilgtermiņā Jā, īstermiņā Jā, atsevišķās situācijās Nē
- 5.Vai tu esi atbildīgs par norisēm savā valstī. Jā, ilgtermiņā Jā, īstermiņā Jā, atsevišķās situācijās Nē
- 6.Vai tu esi atbildīgs par norisēm pasaulē. Jā, ilgtermiņā Jā, īstermiņā Jā, atsevišķās situācijās Nē

Līdzdalība/Rīcība

- 7.Vai tu darbojies/esi darbojies Skolēnu pašpārvaldē? Jā Nē Plānoju iesaistīties Nevēlos
- 8.Vai tu esi nevalstiskās organizācijas vai interešu grupas dalībnieks/biedra Jā Nē Plānoju iesaistīties Nevēlos
- 9.Vai esi uzsācis/iesaistījies diskusijas (ģimenē, draugu lokā, vietējā kopienā) par vietēja vai globāla mēroga notikumiem/problēmām Jā Nē Grūti atbildēt (10) Neesmu par to domājis(13)
- 10.Vai esi veicis brīvprātīgo darbu? Jā Nē Grūti atbildēt Neesmu par to domājis
- 11.Vai esi veicis sabiedrisko darbu? Jā Nē Grūti atbildēt Neesmu par to domājis
- 12.Vai esi veicis ārpusstundu darbu skolā? Jā Nē Grūti atbildēt Neesmu par to domājis
- 13.Vai ar savu individuālo rīcību esi demonstrējis labās prakses piemēru citiem ? Jā Nē Grūti atbildēt Neesmu par to domājis
- 14.Vai esi iesaistījies kolektīvā labās prakses rīcībā? Jā Nē Grūti atbildēt Neesmu par to domājis

15. Vai esi iesaistījies kādā sociālā atbalsta programmas īstenošanā? Jā Nē Grūti atbildēt

Neesmu par to domājis

Uzņēmējdarbība

16. Vai tu nodarbojies ar uzņēmējdarbību? Jā Nē

17. Vai tu ievēro sociālās atbildības pamatprincipus? Jā Nē

18. Vai tu nākotnē plāno nodarboties ar uzņēmējdarbību? Jā Nē Grūti atbildēt Neesmu par to domājis

19. Ja tu nākotnē nodarbosies ar uzņēmējdarbību, vai Tu ievērosi sociālās atbildības pamatprincipus?

Jā Nē

Apliecinājums

Es, Normunds Džolans, ar savu parakstu apliecinu, ka
(vārds, uzvārds)

zinātniski pētnieciskais darbs

Famuliešu līdzdalības un atbildības kopšanuības
sociali atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanā

ir izstrādāts patstāvīgi, nav bijis publicēts pilnā apjomā.

Darba autors (-e) | Normunds Džolans
paraksts vārds, uzvārds

Darba vadītājs (-a) | Sarmīte Čipriņa
paraksts vārds, uzvārds

Datums: 13.06.2014